

بررسی ارتقای تفکر مهارت انتقادی در دانش آموزان

فهمیه نورعلیئی

کارشناسی ارشد علوم تربیتی گرایش برنامه ریزی درسی ، دانشگاه پیام نور واحد پردیس

چکیده

تفکر مهارتی است عملی که از طریق آن هوش بر تجربه تأثیر می گذارد. هوش یک توانش است و فکر کردن یک مهارت . امروزه در نظامهای تعلیم و تربیت توجه زیادی به پرورش مهارت های تفکر می شود و دانش آموزان آموزش می بینند که چگونه با استفاده از فکر خود زندگی کنند . مهارت های تفکر انتقادی به دانش آموزان این امکان را می دهند که یک موقعیت را بر اساس کلیه حقایق و اطلاعات موجود، درک کنند و به آن بپردازند . پژوهش حاضر با هدف بررسی ارتقای تفکر مهارت انتقادی در دانش آموزان و به روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است . یافته های پژوهش نشان می دهد که ضرورت پرورش تفکر در دانش آموزان به این دلیل است که تفکر پایه ادراک و یادگیری بوده و فهم هر چیزی به آن بستگی دارد و پیشرفت انسان ها در زمینه های علمی ، ادبی، هنری و اخلاقی و معنوی در نتیجه تفکر و اندیشیدن به وجود می آید. داشتن ویژگی های مهمی همچون تفکر انتقادی در دانش آموزان باعث می شود که یادگیری و بهبود مستمر فردی آنها هرگز توقف نپذیرد .

واژه های کلیدی: تفکر انتقادی ، الگوی پرورش تفکر ، دانش آموزان

مقدمه

لازمه زندگی موفق و رو به تعالی و کمال در جهانی که پیوسته در حال تغییر و تحول است، توانمندی در تفکر است. در عصر حاضر که انسان با چالشها، مسائل و باران اطلاعات بیشماری مواجه است، تشخیص راه صحیح از غلط و شناسایی و کشف اطلاعات درست از نادرست بسیار دشوار است، داشتن مهارتی که افراد را برای چنین شرایطی آماده کند، قطعاً اولویت نظامهای آموزشی است. در اکثر کشورهای جهان نظامهای آموزشی به صورتی طراحی شده است که در آن به مرور زمینه آموزش تفکر انتقادی که می تواند، راهگشای مشکلات و خروج از پیچیدگیهای عصر حاضر است، را فراهم کند. زمانی که صاحب نظران و دست اندر کاران آموزش و پرورش اقدام به تعیین هدف برای آموزش هستند، قطعاً یکی از اولویتهای تفکر و اندیشیدن است. تفکر انتقادی به عنوان یکی از اصلی ترین و پر کاربردترین نوع تفکر همواره مدنظر بوده و به نوعی میتوان ادعا کرد که اکثر صاحب نظران آموزش و پرورش آن را هدف اصلی نظام آموزشی میدانند. (باقرزاده، ۱۳۸۵)

تفکر انتقادی و حاکمیت دیالوگ، به افراد کمک میکند تا از تندروی و محافظه کاری بپرهیزند و مسائل زندگی را به طور منطقی و همدلانه تجزیه و تحلیل کنند. خصلت مشترک روشنفکران تندرو آن است که وضعیت فعلی را زمان تنشها و دشواریها میدانند و به صورت افراطی، نگران فاصله میان هست ها و بایدها هستند. در مقابل، اندیشمندان محافظه کار، وضعیت موجود را بدون وارد شدن به یک دیالوگ سازنده و هیچ گونه ارزیابی منتقدانه ای میپذیرند. اما متفکران انتقادی و آنهایی که به اصول و مبانی دیالوگ پایبند هستند؛ با دوری از دلسردی و ناامیدی افراط گرایانه و پرهیز از ایستایی و دلخوشی محافظه کارانه، تلاش میکنند تا راهی همدلانه برای شناخت و تغییر منطقی زندگی پیدا کنند. (منصوری و خدایی، ۱۴۰۱)

توانایی تفکر انتقادی، مهارت ضروری در زندگی امروز است. برای کمک به جوانان جهت موفقیت در جهان حاضر که تغییرات آن به مراتب بسیار سریعتر از سایر دوران است، اطمینان حاصل کردن از این نکته که آنها (جوانان) دارای قدرت تفکر انعطاف پذیر و خلاقانه ای باشند، ضروری است.

ایجاد قدرت تفکر انتقادی در دانش آموزان کار آسانی نیست و تقریباً به یک دوره طولانی آموزش و پرورش نیاز دارد. برنامه درس ملی به عنوان یکی از زیر نظامهای اصلی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، زمینه ایجاد تحول همه جانبه، گسترده و عمیق در مفاهیم و محتوای آموزشی را فراهم می آورد. رسالت برنامه درسی ملی فراهم آوردن ساز و کارهای مناسب برای طراحی، تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه های درسی در سطوح ملی تا محلی است تا مفاهیم آموزشی و تربیتی به صورت نظام مند و ساختار یافته در اختیار کودکان و نوجوانان قرار گیرد و محیطی با نشاط و مدرسه دوست داشتنی را به تصویر بکشاند.

پیشینه تحقیق

در این گفتار به اختصار به بیان مطالعات و تحقیق هایی که در این زمینه انجام گرفته است، می پردازیم:

ملکی (۱۳۹۱) در پژوهشی، بیان میکند وجود برنامه درسی مطلوب برای پرورش تفکر انتقادی میتواند مرتفع کننده بسیاری از مشکلات در این زمینه باشد. برنامه درسی به عنوان مجموعه ای از قواعد و ضوابط به همه عوامل و عناصر یادگیری منطبق و سازمان می دهد و به فعالیتهای یادگیری نظام می بخشد

نتایج پژوهش ماشین چی و پیرو (۱۳۹۸) در بررسی راهکارهای تقویت تفکر انتقادی به منظور ارتقا یادگیری نشان داد: « به منظور ارتقا یادگیری لازم است روش تدریس که قالب سخنرانی است به روش های تقویت تفکر انتقادی تغییر یابد. روش هایی از قبیل آموزش به روش تدریس اعضای تیم، بدیعه پردازی، حل مسئله. از جمله عوامل اثر گذار بر ارتقا روش های تدریس

به نفع مهارت های تفکر انتقادی، تشویق معلمان به اقدام پژوهی است. محتوای کتب که در مدارس تدریس می شود باید به دانش آموزان در فلسفیدن کمک کند تا سطح یادگیری ارتقا یابد. مهارت های تفکر انتقادی از قبیل پرسش و پاسخ، استدلال کردن، تحلیل و ارزیابی، ارزیابی شواهد و مدارک، منطقی بودن، صراحت داشتن و جمعی بودن در محتوای کتاب های درسی باید گنجانده شود. حجم دروس کم و زمینه برای افزایش حضور خلاقانه و متفکرانه دانش آموزان در تعیین مسیر آموزش مهیا گردد. «

یافته های پژوهش ایلانلو (۱۳۹۸) پیرامون بررسی تفکر انتقادی و آموزش آن در آموزش و پرورش نشان داد که «از آنجاییکه آموزش و پرورش یکی از ارکان اصلی و اساسی یک جامعه مترقی و رو به پیشرفت می باشد، توجه به ارکان و ساختارهای اساسی آن دارای جایگاه خاصی میباشد. در سالهای اخیر تفکر انتقادی یکی از اجزای ضروری آموزش شده است. ولی علیرغم اهمیت بالای تفکر انتقادی در ساختار آموزشی، متأسفانه آموزش و پرورش، توجه زیادی به این رکن مهم ننموده است. «

زرگوش و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهش خود به بررسی تفکر انتقادی در دانش آموزان پرداخته اند و نشان دادند: « تفکر انتقادی، تفکر مستدلی است که بر آن است تا با درک مساله و با توجه به اطلاعات و شواهد موجود، فرد را به قضاوتی صحیح به منظور تصمیم گیری درباره انتخاب بهترین پاسخ، رهنمون سازد. موفقیت بیشتر در زمینه آموزش تفکر انتقادی بستگی دارد به جوی که معلمان در کلاس درس خود ایجاد می کنند. بنابر مواردی که بیان شد معلمان باید دانش آموزان را در دستیابی به تفکر انتقادی کمک کند و راه را هموار سازند تا دانش آموزان بتوانند امور را مورد تحلیل و ارزیابی قرار دهند. «

هیبت الله پور و همکاران (۱۴۰۰) در تحقیقی پیرامون ارائه الگویی برای ارتقای مهارت های تفکر انتقادی دانش آموزان در انواع محیط های یادگیری نشان دادند که نمره تفکر انتقادی جامعه مورد پژوهش ۱۷,۷ از ۳۴ است. و کمترین نمره مرتبط با سوالات بخش تحلیلی هستند که نشان از ضعف تفکر تحلیلی انتقادی به مسایل می باشد. مقایسه وضع موجود و مطلوب نشان می دهد بین تفکر انتقادی دانش آموزان از وضعیت مطلوب و وضعیت موجود فاصله زیادی وجود دارد. عدد وضع مطلوب بیانگر دو برابر بودن نسبت به عدد وضع موجود می باشد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر با هدف بررسی ارتقای تفکر مهارت انتقادی در دانش آموزان به شیوه توصیفی و از نوع تحلیل محتوا انجام شده است و با توجه به روش پژوهش، جامعه آماری پژوهش شامل کلیه اسناد، مدارک و منابع مرتبط با موضوع مورد بررسی می باشد.

یافته های تحقیق

متخصصان تعلیم و تربیت تفکر را به گونه های مختلف تعبیر و تفسیر کرده اند: تفکر در لغت به معنی اندیشه کردن، تأمل، نظر کردن در چیزی، اندیشه و فکر و تعمق، تصرف دل است در معانی اشیاء به خاطر درک مطلب، اندیشه کردن و اندیشیدن است.

یکی از رایج ترین تصورهای اشتباه در نظام آموزش و پرورش این است که افراد باهوش خوب فکر می کنند. به نوعی این تصور ذهنی حکمفرماست که فکر کردن همان هوش در انجام عمل است. در حالی که اکثر مردم در دوران مدرسه و پس از آن حتی

در فضای شغلی ناگزیرند فکر کنند. در حال حاضر گمان میشود تفکر به اندازه کافی ضمن تدریس دروس از جمله جغرافی تاریخ ریاضی و علوم آموزش داده می شود اگرچه هر درس نیازها و الگوهای فکری خود را دارد اما مبنا و هدف اصلی آموزش و پرورش را باید آموزش تفکر کردن به دانش آموزان قرار داد. خوشبختانه با تحول علم و فناوری و ضمن پیدایش نظریه های جدید در یادگیری رویکردهای جدیدی نسبت به روشهای آموختن علوم مطرح شده است. امروزه بیشتر دانشمندان در تعریف علم به مطالعه پدیده ها از طریق مشاهدات معتبر و قابل اطمینان و تحلیل مشاهدات و تفکر درباره یافته ها و ساختن نظریه هایی براساس توجیه آنچه مشاهده و تحلیل شده است توافق دارند. (شعبانی، ۱۳۹۸)

دریافتهای ذهنی انسان امروزی از جهان اطرافش، نیازمند ادراکات و فعالیت های انتقادی است ادراک محصول مشاهده فعال است نه دریافت انفعالی. دیوید پرکینز از دانشگاه هاروارد ثابت کرده است تقریباً همه خطاهای تفکر ناشی از خطاهای ادراکی هستند و تفکر یعنی اجتناب از خطاهای منطقی. تفکر مهارتی قابل پیشرفت است و باید عوامل آموزشی خواهان بهبود بخشیدن به این مهارت باشند. با این حال کماکان والدین و عوامل آموزشی مهمترین رسالت خود را انباشتگی مطالب در ذهن دانش آموزان میدانند بدون اینکه به این افراد فرصت استفاده از اطلاعات دریافتی را بدهند. بدون داشتن مهارت تفکر و تامل در امور حجم بالای اطلاعات نه تنها کارآمد نیستند بلکه بعضاً مضر و خطرناک نیز می باشند. (هدایتی، ۱۳۹۳)

انجمن ملی تعلیم و تربیت سال (۱۹۶۱) بهبود و پیشرفت تفکر را در تعلیم و تربیت آمریکا اساسی تشخیص داد و عنوان کردند لازم است افراد مسئول در مدیریت و تعیین خط مشی تعلیم و تربیت خود را متعهد و به کار گیری ثمرات پژوهشی که در حوزه کلی تحول تفکر انجام شده بدانند.

ویژگی های ذهنی انسان متفکر

۱. تردید منطقی: معمولاً امور را با تردید می نگرد و بدون تردید از پذیرش افراد و عقاید خودداری می نماید.
۲. کنجکاوی شدید
۳. فهم عمیق: به معرفت سطحی قناعت نمی کند و ژرف اندیشی خاصی در مطالعات او به چشم می خورد
۴. دید وسیع: غالباً امور را در سطح گسترده تری مورد مطالعه قرار می دهد.
۵. سعه ی صدر
۶. ترقی طلبی: از رکود و توقف رنج می برد.
۷. فروتنی
۸. وحدت رویه شخصیتی هماهنگ و واحد دارد.
۹. اتکا به نفس
۱۰. طرفداری از ارزش های انسانی (شریعتمداری، ۱۳۸۰)

عوامل بستر ساز تفکر

الف) دانش: اگر فرد درباره چیزی که می خواهد بیندیشد ادراک یا دانشی نداشته باشد قادر تفکر و تجزیه و تحلیل آن

موضوع نخواهد بود و به همین دلیل درباره ی هر موضوعی که می خواهیم در کلاس از این روش استفاده کنیم باید دانش آموزان راجع به آن اطلاعاتی داشته باشند در غیر این صورت لازم است این اطلاعات یا منابع و راه های کسب آن ها را شاگردان بگوییم و با آن ها آشنا شویم .

ب) منش : باید دانش آموزان کم کم به این روحیه و دید برسند که باید با تردید منطقی به مسائل نگاه کنید و درباره ی هر موضوعی بدون تعصب و گرایش خاصی عمل کنند .

ج) اقتدار : گرایش انتقادی معمولاً مورد توجه یا پذیرش قرار نمی گیرد، متفکران منتقد اهل مباحثه و پرسر و صدا هستند. آنان در واقع ماشین جامعه را به حرکت در می آورند و به سختی می توانند بین خطوط کاوشگری و خطر کردن گام بردارند . (شعبانی ، ۱۳۹۸)

الگوهای پرورش تفکر

یاددهی تفکر مستلزم آن است که تعامل بین آنچه یاد داده می شود و روش تربیتی که برای تدریس آن مورد استفاده قرار می گیرد به طور روشن و با ذکر جزئیات مشخص شود. بهتر است مهارت های تفکر و یادگیری در قلمروهای دانش آشنایی خاص تدریس شوند توانایی های استنباط و استنتاج کردن و تولید اطلاعات جدید می تواند از طریق آموزشی که ارتباط و تماس با دانش قبلی را تضمین نماید ، پرورش داده شود. اکنون به معرفی الگوهایی که از مهم ترین اهدافشان پرورش تفکر است پرداخته می شود :

۱. الگوی دریافت مفهوم

از این الگو برای تدریس مفاهیم و کمک به یادگیری موثر افزایش مهارت های تفکر استفاده می شود. (فرخ مهر ، ۱۳۸۵) معلمان در این روش شاگردان را در مقوله بندی یادگیری مفاهیم و بررسی چگونگی تفکرشان یاری می دهند، تدریس مفهوم زمینه را برای تحلیل فرآیندهای تفکر دانش آموزان و کمک آن ها در جهت تدوین راهبردهای موثرتر فراهم می کند

۲. الگوی تفکر استعاره ای

این الگو به وسیله ی ویلیام گوردون و دستیاران وی (۱۹۶۱) طراحی شده و روشی است بسیار خوب برای پرورش تفکر خلاق ، از این الگو می توان برای همه در سنین مختلف بهره گرفت و مخصوصاً برای کودکان خردسال. این الگو به آسانی با الگوهای دیگر ترکیب می شود به طور مثال با روش ایفای نقش ، پژوهش های گروهی و ... از جمله آثار مستقیم این الگو می توان به توانایی مشکل گشایی که زیر مجموعه ای از تفکر تحلیلی یا منطقی به شمار می آید اشاره کرد.

۳. الگوی بدیعه پردازی

در بدیعه پردازی فعالیت ها از طریق قیاس ها (مستقیم، شخصی، فشرده) انجام می شود، معلم هدایت دانش آموزان را برای پرداختن به فعالیت استعاره ای به عهده دارد. دانش آموزان با بهره جویی از روش بدیعه پردازی، اندیشیدن درباره ی ابعاد گوناگون موضوع به همکاری، فعالیت و حل مسئله می پردازند

۴. الگوی تفکر استقرایی

الگوی تفکر استقرایی هم چون دیگر الگوهای جدید به رشته تفکر دانش آموزان و آموزش محتوای برنامه های درسی کمک می کند. در این الگو فرایند یاددهی-یادگیری دوسویه است. اجرا الگو باعث می شود که دانش آموزان اطلاعات را جمع آوری کرده و به دقت آن را بررسی کنند و سپس آن را به مفاهیم تبدیل کنند. هم چنین این الگو فراگیران را به چگونگی استفاده از منابع متعدد اطلاعات و یادگرفتن اینکه چگونه ارزیابی مختلف به اطلاعات و اطرافشان نگاه کنند. از جمله آثار غیرمستقیم این الگو می توان ایجاد تفکر منطقی و روح کاوشگری در فراگیران را نام برد

۵. الگوی حل مسئله

این روش توسط جان دیویی بنیان گذار فلسفه ی تعلیم و تربیت ساخته شد. حل مسئله روشی فعال و گروهی است و تأکید آن بیشتر بر توسعه ی مهارت تفکر، تقویت تفکر علمی، منطقی و استدلال می باشد تا آموختن معلومات. در این روش معمولاً مسئله ای از سوی معلم برای دانش آموزان طرح می شود تا به کمک هم و بحث گروهی مسئله را تجزیه و تحلیل کنند و سرانجام منطقی ترین راه حل را برای آن انتخاب کنند. (فرخ مهر، ۱۳۸۵) از ویژگی های این روش این است که امکان دسترسی و یادگیری دانش تازه ای به وجود می آید. این روش توانایی تحلیل استنتاج و استدلال را افزایش می دهد

۶. تکنیک شش کلاه تفکر

روش شش کلاه تفکر برای ایجاد تغییر در شیوه تفکر جدلی، معمول و تبدیل آن به روش «ترمیم نقشه» طراحی شده است. هدف از کار برد شش کلاه، تسهیل روند تفکر است به صورتی که متفکر بتواند به جای آن که با یک دست چند هندوانه بردارد در آن واحد به تمام روش های ممکن فکر کند. از محاسن این الگو می توان به نقش بازی کردن، راحتی، وضع قواعد بازی اشاره نمود.

امروزه دو نوع تفکر تحت عنوان تفکر انتقادی و خلاق مورد بحث روان شناسان و مربیان قرار گرفته و برنامه ریزان در تلاش هستند که برنامه های درسی را طرح کنند که این دو نوع تفکر را پرورش دهد: (مالکی، ۱۳۹۲)

الف) تفکر انتقادی: انیس (۱۹۸۵) تفکر انتقادی را به عنوان تفکر منطقی و مستدلی تعریف می کند که مرکز توجه آن تصمیم گیری و قضاوت در مورد باورها یا اعمال است. از نظر انیس، وقتی یک نفر کوشش می کند تا مباحث را دقیقاً تحلیل کند، مدارک معتبری جستجو کند و به نتیجه گیری های معتبر برسد، تفکر انتقادی خواهد بود. هدف تفکر انتقادی پرورش افرادی است که دارای ذهن معتدل، خالی از غرض، عینی و متعهد به وضوح و دقت باشند.

ب) **تفکر خلاق:** خلاقیت، توانایی مرز شکنی یا توانایی سفر به فراسوی چهارچوب استانداردهای علمی، شغلی، حرفه ای و اجتماعی را در بر می گیرد. خلاقیت، هم درک و پذیرش الگوهای قبلی و هم تشکیل و ابداع الگوهای جدید را در حوزه های مختلف شامل می شود. ویژگی هایی از قبیل: استقلال، علاقه بیشتر، تنش کمتر، احساس عاطفی مثبت تر، عزت نفس بیشتر، توانایی تغییر رفتار بیشتر (انعطاف پذیری) و سلامتی جسمی و روانی بهتر، جزء ویژگی های افراد خلاق ذکر شده است

تفکر خلاق و انتقادی مکمل یکدیگرند و برای تحقق اهداف تعلیم و تربیت، ضروری هستند و هر دو را می توان و باید در زمینه آموزش عمومی تدریس کرد.

تفکر انتقادی

مهارت تفکر انتقادی یکی از ده مهارت مهم زندگی است که در سال ۱۹۹۳ توسط سازمان بهداشت جهانی تصویب شد. یادگیری این مهارت ها به فرد اجازه می دهد تا در موقعیت های مختلف عکس العمل مناسبی نشان دهد و به خوبی با تعارضات مقابله کند. آموزش مهارت های زندگی در دوران کودکی می تواند سرعت یادگیری این مهارت ها را افزایش دهد و کودک با آزمون و خطا کردن آن در جامعه کوچکی مانند مدرسه، تسلط بیشتری بر آن پیدا کند. بدین ترتیب سلامت روانی جامعه افزایش پیدا خواهد کرد و افراد به موفقیت های بیشتری در تمام ابعاد زندگی خود دست خواهند یافت.

تفکر نقادانه یا تفکر انتقادی عبارت است از ارزیابی مسائل با استفاده از تفکر صحیح که با استدلال، مسئولیت و داشتن هدف توأم شده است. این توانایی به صورت ذاتی در انسان وجود ندارد و باید با آموزش و تمرین این مهارت را در خود تقویت کرد. تفکر نقادانه به فرد کمک می کند تا به صورت مستقل به شناسایی مشکلات بپردازد و با تجزیه و تحلیل اطلاعات به بهترین نتیجه دست پیدا کند. لازم به ذکر است که کارشناسان تفکر انتقادی را نوعی تفکر علمی می دانند زیرا اطلاعات به صورت مداوم و منطقی ارزیابی می شود و نظر دیگران در آن تاثیرگذار نیست. تفاوت اصلی تفکر نقادانه و تفکر خلاق را می توان در این دانست که تفکر خلاق در پی یافتن راه های تازه است در حالی که تفکر انتقادی نتایج را با استفاده از اطلاعات و منابع موجود و بر اساس دانش قبلی به دست می آورد. با این حال مهارت تفکر نقادانه تنها در مسائل علمی کاربرد ندارد و می توان از آن در تمام موقعیت های زندگی استفاده کرد.

پیش نیاز یادگیری مهارت تفکر انتقادی

تفکر نقادانه با جمع آوری اطلاعات از منابع مختلف و بررسی احتمالات مختلف عجین شده است. لذا فرد در هنگام استفاده از این مهارت نیاز به تفکر منطقی دارد. این نوع از تفکر که با استفاده از روش حل مساله به وجود می آید، شامل ۶ مرحله اصلی است:

۱. بیان مساله

۲. جمع آوری اطلاعات و طبقه بندی آن

۳. یافتن راه حل های مناسب

۴. سنجش و آزمایش راه حل

۵. انتخاب بهترین راه حل

۶. استنتاج و نتیجه گیری

مزایای پرورش تفکر انتقادی در دانش آموزان

در طول قرن‌ها مطالب زیادی در راستای تمجید از تفکر انتقادی گفته شده است. روشی که به خاطر نام فیلسوف یونانی، سقراط، روش سقراطی نامیده شده، یکی از اولین ابزارهای آموزش تفکر انتقادی شناخته شده برای انسان‌هاست. قرن‌ها بعد، امپراتور روم (مارکوس اورلیوس فیلسوف) این گونه می گوید که: « هر چه که می شنویم یک عقیده است نه یک واقعیت؛ هر چه که می بینیم یک چشم انداز است، نه حقیقت. » با نگاهی به عقاید افرادی مانند گالیله ، ویلیام ادوارد برگهارت دبوآ ، آلبرت انیشتین ، برتراند راسل ، مارتین لوتر کینگ جونیور و بسیاری از افراد دیگر در طول سال‌های بعد درمی یابیم که اشاره مکرر به مزایای تفکر انتقادی، هزاران سال قدمت دارد. (حاجی آبادی ، ۱۴۰۰)

۱. کمک به بهبود تصمیم گیری دانش آموزان

پرورش تفکر انتقادی در دانش آموزان به آنها این امکان را می دهد که خودشان تصمیم بگیرند. برای دانش آموزان، در حین تصمیم گیری شغلی یا انجام یک حرکت شغلی جدید، تصمیم گیری سریع بسیار مهم است؛ از این رو تفکر نقاد در اینجا نقشی حیاتی ایفا می کند.

۲. افزایش توانایی حل مسئله دانش آموزان

حل مسئله مهارت کلیدی مورد نیاز برای سازگاری با تغییرات و رویارویی با چالش هاست. با پرورش تفکر انتقادی در دانش آموزان از پیچیده کردن هر موقعیتی جلوگیری شده و توانایی حل مسئله آن‌ها افزایش می یابد.

۳. اصلاح مهارت های تحقیقاتی دانش آموزان

پرورش تفکر نقاد در دانش آموزان مهارت های تحقیقاتی آن‌ها را اصلاح می کند، علاوه بر این به آن‌ها کمک می کند تا با مشاهده، تجزیه و تحلیل، ترکیب و آزمایش با جزئیات هر جنبه ای برای نتیجه بهتر تحقیق کنند.

۴. تحریک حس کنجکاوی دانش آموزان

پرورش تفکر انتقادی در دانش آموزان حس کنجکاوی را در آن‌ها تحریک می کند تا راه حل مناسبی برای مشکل یا موضوعی که روی آن کار می کنند، پیدا کنند. حس کنجکاوی به دانش آموزان این امکان را می دهد که برای به دست آوردن نتیجه بهتر عمیق تر کاوش کنند. این عامل فرصتی را برای آن‌ها ایجاد خواهد کرد که یک یادگیرنده مادام العمر بمانند.

روش‌های پرورش تفکر انتقادی در دانش‌آموزان

۱. سوال پرسیدن

پرسشگری ابزاری ضروری برای پرورش تفکر نقاد در دانش‌آموزان است. این ساده‌ترین و آسان‌ترین روشی است که می‌توان در حال حاضر اجرا کرد. می‌بایست سوالاتی را ایجاد کرد که دانش‌آموزان را ملزم به کند و کاو عمیق تر کند.

۲. یادگیری مشارکتی

یکی دیگر از روش‌های پرورش تفکر نقاد در دانش‌آموزان، یادگیری مشارکتی است. شرکت در پروژه‌ها و بحث‌های گروهی روشی است تا مهارت‌های تفکر انتقادی دانش‌آموزان را تشویق کنند. یادگیری مشارکتی نه تنها دانش‌آموزان را در معرض فرآیندهای فکری همکلاسی‌های خود قرار می‌دهد، بلکه تفکر و جهان بینی آنها را نیز گسترش خواهد داد.

۳. یادگیری مبتنی بر تحقیق

یادگیری مبتنی بر تحقیق یک استراتژی عالی برای پرورش تفکر انتقادی در دانش‌آموزان است. این نوع یادگیری فراتر از این است که دانش‌آموزان چه چیزی را بیاموزند. در واقع یادگیری مبتنی بر تحقیق، در مورد فعال کردن علاقه و کنجکاوی دانش‌آموزان است. اولین قدم در یادگیری موفقیت آمیز مبتنی بر تحقیق این است که دانش‌آموزان را وادار کنیم تا سوالاتی را که می‌خواهند به آنها پاسخ دهند، ایجاد کنند.

۴. همکاری

یکی از مهم‌ترین جنبه‌های تفکر نقاد، توانایی طرح سوال و تحلیل پاسخ‌هاست. وقتی دانش‌آموزان با همسالان خود همکاری می‌کنند، مسئولیت کار خود را به عهده می‌گیرند که استقلال و تفکر انتقادی آنها را ارتقا می‌دهد. به دانش‌آموزان می‌بایست زمان داد تا با همسالان خود صحبت کنند و ایده‌ها را به اشتراک بگذارند. اغلب اوقات، دانش‌آموزان طی یک همکاری، علاوه بر تجربه یک لذت عمیق، از یکدیگر یاد می‌گیرند. به همین دلیل است که همکاری یکی از روش‌های جذاب برای پرورش تفکر انتقادی در دانش‌آموزان به شمار می‌رود.

۵. یادگیری مبتنی بر مشکل

یادگیری مبتنی بر مشکل یا PBL یکی از روش‌های پرورش تفکر نقاد در دانش‌آموزان است که آنها را به استفاده از مهارت‌های تفکر نقاد با ارائه ساختاری برای کشف تشویق می‌کند. این کار به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا درک خود را عمیق‌تر کنند. مراحل ساده هستند و می‌توان آنها را برای هر موضوع جدید تکرار کرد:

- به کشف یک مسئله یا مشکل خاص پردازید

به دانش‌آموزان یک مشکل بدهید و از آنها بخواهید اطلاعاتی را برای ایجاد راه حل جمع‌آوری کنند.

• تحقیق و طوفان فکری انجام دهید

از دانش‌آموزان بخواهید در مورد مشکل خود تحقیق کرده و راه‌حل‌های ممکن را طوفان فکری کنند. هر راه‌حل ارائه‌شده را در نظر بگیرید و بحث کنید.

• یک فراخوان برای اقداماتی که باید انجام شوند، تهیه کنید

دانش‌آموزان باید مراحل را که برای حل مشکل باید برداشته شوند توضیح دهند.

۶. تشویق برای تصمیم‌گیری

از آنجایی که بخش بزرگی از آموزش برای پرورش تفکر انتقادی در دانش‌آموزان حول به کارگیری دانش و ارزیابی راه‌حل‌ها می‌چرخد، شما باید تصمیم‌گیری را تا حد امکان در آن‌ها تشویق کنید. این امر به دانش‌آموزان امکان می‌دهد تا آنچه را که آموخته‌اند در موقعیت‌های مختلف به کار گیرند، جوانب مثبت و منفی راه‌حل‌های مختلف را بسنجند، سپس تصمیم بگیرند که کدام ایده‌ها بهتر عمل می‌کنند. (آخوندی، ۱۴۰۱)

راهکارهایی برای معلمان در جهت پرورش تفکر انتقادی دانش‌آموزان

معلمین با استفاده از اقدامات زیر می‌توانند تفکر خلاق و انتقادی را پرورش دهند: (مالکی، ۱۳۹۲)

۱. مواد و مطالب آموزشی متنوعی را برای تکمیل کتب درسی معمول، تهیه و تدوین کنید.
۲. بحث‌ها و مناظره‌های کلیدی و مرتبط با زندگی دانش‌آموزان را در زمینه موضوعات بحث برانگیز اجرا کنید.
۳. دانش‌آموزان را به صورت دوتایی سازمان دهی کنید و از آن‌ها بخواهید با گروه‌های دیگری از دیگری از دانش‌آموزان در مورد یک مسئله بحث و مناظره کنند. جو و فضای کلاس را طوری ترتیب دهید که باعث کنش متقابل شود. ترتیب نشست‌ها را تغییر دهید از روش‌های تقسیم کلاس بزرگ به گروه‌های کوچک برای بحث استفاده کنید.
۴. از دانش‌آموزان بخواهید تا حوادث و رویدادهای مهم زندگی شخصیت‌های متفکر و خلاق را در کلاس درس به نمایش بگذارند. (ترجیح با حوادثی است که در آن قهرمانان نقش‌های مخالفی را بازی می‌کنند.) از دانش‌آموزان بخواهید تا در جلسات و گردهمایی‌های اجتماعی در جامعه محلی خود شرکت کرده و برنامه‌های میزگرد تلویزیونی را تماشا کرده و نقطه نظرهای مختلف را مورد بحث قرار دهند.
۵. از دانش‌آموزان بخواهید تا در مورد یک مسئله اجتماعی، انتقادات و نظرهای خود را برای سردبیر یک مجله یا روزنامه نوشته و در کلاس بخوانند.
۶. از تکالیف نوشتاری اثربخش در جریان آموزش استفاده کنید. تکالیف نوشتاری اثربخش معمولاً دارای ویژگی‌های زیر هستند:

- دارای ضوابط و معیارهای مشخصی هستند
- رشد تدریجی مهارت‌های متفکر را به دنبال دارند
- بر مسائل و موضوعات واقعی تأکید می‌کنند
- آموزش روشن و غیر مبهمی را ارائه می‌کنند.

مثال هایی از تکالیف نوشتاری اثربخش در زیر می آید:

الف- خلاصه کردن: فن تلخیص یا خلاصه کردن به صورت شفاهی یا به صورت کتبی نیاز به استفاده از مهارت های سازمان دهی ذهنی توسط دانش آموزان دارد. دانش آموزان در موقع خلاصه کردن مجبورند نکات اساسی و کلیدی بحث را از موضوعات فرعی و غیر مبهم تشخیص داده و آن ها را سازمان دهی کنند .

ب- نوشتن مقاله های تجزیه و تحلیل کوتاه و یا نقد مطالب: از دانش آموزان بخواهید موضوعات و مسائل مرتبط با زندگی روزمره ی خود را به طور مختصر تجزیه و تحلیل کنند . دلایل موافق و مخالف مسئله را مورد بحث قرار داده و نظریات را مورد انتقاد قرار دهند . سعی کنید با همکاری دانش آموزان ، ملاک هایی برای ارزیابی و انتقاد از نظریات دیگران تدوین کنید.

ج- تمرین حل مسائل موجود در روزنامه ها و مجلات : مسائل واقعی و مرتبط با زندگی دانش آموزان که گهگاه در روزنامه ها و مجلات به بحث گذارده می شود و یا در روزنامه ها مطرح می شود مجالی برای هدایت دانش آموزان برای تمرین فعالیت هاست.

د- پروژه های خارج از کلاس : از دانش آموزان بخواهید یکی از مسائل مربوط به زندگی خود را که با محتوای درسی خود ارتباط دارد به عنوان موضوع تحقیق انتخاب کرده و در مورد آن تحقیق کنند. سعی کنید نحوه جمع آوری اطلاعات ، استفاده از مصاحبه و دیگر تکنیک ها و منابع اطلاعات مربوطه را به دانش آموزان آموزش دهید. در اینجا ممکن است نتیجه ی تحقیق و پروژه ی دانش آموزان چشمگیر نباشد اما به هر حال آن ها فرصتی برای تمرین تحقیق و اجرای روش های تحقیق را به دست آورده اند. در اینجا آنچه بیشتر مهم است روش و فرآیند است نه محصول.

ه- شبیه سازی و الگو پردازی : از دانش آموزان بخواهید تا الگوها و مدل های موجود در علوم مختلف یا حتی در موقعیت های مختلف را در رابطه با موضوع مورد مطالعه ی خود مورد استفاده قرار دهند. این کار ممکن است در وهله ی اول نا مربوط به نظر برسد اما به تدریج منجر به خلاقیت های چشمگیری می شود .

بحث و نتیجه گیری

تفکر انتقادی نوعی تفکر دقیق و منطقی درباره امور پیچیده و تصمیم گیری در مورد آنها میداند که با مختصاتی همچون کنجکاوی ذهنی، انضباط فکری، تفکر تحلیلی، عمل عقلایی، اعتماد به نفس و جستجوی دائمی حقیقت مشخص و متمایز میشود. مهارت های تفکر انتقادی یا تفکر نقادانه به دانش آموزان این امکان را می دهد که یک موقعیت را بر اساس کلیه حقایق و اطلاعات موجود، درک کنند و به آن بپردازند. آنها هنگام استفاده از این مهارت ها، حقایق، داده ها و سایر اطلاعات را مرتب و سازماندهی می کنند تا یک مشکل را شرح دهند و راه حل های مؤثری را برای آن پیدا کنند . اگر دانش آموزان در موقعیتهای مسئله مدار واقعی، پیچیده و هیجان انگیز قرار بگیرند، شواهد و دلایل مختلف را بررسی کنند، به تجزیه و تحلیل اطلاعات پرداخته و فراشناخت خود را تقویت کنند، ضرورتاً توانمندیهای تفکر انتقادی آنها تقویت خواهد شد .

برای ایجاد و پرورش تفکر در دانش آموزان راه ها و روش های متعددی در بسیاری از کتاب های اندیشمندان عنوان شده است که لازم است معلمان همه مقاطع تحصیلی با بهره گیری از آن ها در امر تدریس و فرایند یاددهی -یادگیری کلاسشان بهره گیرند . متخصصان تأکید میکنند که برای آموزش تفکر انتقادی ضرورت دارد که کلاسهای درس توسط معلمان از برنامه های درسی منفعل و حفظ مفاهیم به سوی تفکر انتقادی حرکت کنند. معلمان از طریق آموزش مستقیم تفکر انتقادی در کلاس درس

و مشارکت دادن دانش آموزان در مباحث و فعالیتهای کلاسی و درگیر ساختن آنها میتوانند این نوع تفکر را پرورش و ارتقا بخشند.

منابع

۱. آخوندی، بهناز؛ روش های پرورش تفکر انتقادی در دانش آموزان، ۱۴۰۱، [/https://paresh.ir/blog](https://paresh.ir/blog)
۲. باقرزاده، غفار. (۱۳۸۵). رابطه سبکهای یادگیری با انگیزه پیشرفت و عملکرد تحصیلی هنرجویان پسر سال سوم هنرستانهای کار و دانش ناحیه ۱ شهری
۳. حاجی آبادی، فهیمه؛ (۱۴۰۰)، تفکر انتقادی چیست و چطور می توانید آن را تقویت کنید؟، [/https://karboom.io/mag/articles](https://karboom.io/mag/articles)
۴. شریعتمداری، علی، (۱۳۸۰)، نقد و خلاقیت در تفکر، تهران: مرکز نشر پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۵. شعبانی، حسن؛ (۱۳۹۸)، روش تدریس پیشرفته، آموزش مهارت ها و راهبردهای تفکر، تهران، نشر سمت
۶. فرخ مهر، حسین، (۱۳۸۵)، پرورش تفکر در کلاس درس، تهران: عابد،
۷. منصوری، سیروس؛ خدایی، طاهره؛ (۱۴۰۱)، تاثیر آموزش با استفاده از چند رسانه ای بر علاقه به درس و عملکرد تحصیلی درس علوم تجربی دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی، دوفصلنامه توسعه برنامه درسی، ۱ (۱)
۸. مالکی پور، اکرم؛ (۱۳۹۲)، بررسی راه های پرورش تفکر در کودکان دبستانی، <http://maleki261.blogfa.com/post/50>
۹. هدایتی، مهرانوش؛ (۱۳۹۳)، به کودکان اعتماد کنیم، نشر پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران

Investigating the promotion of critical thinking skills in students

Fahimeh Nooraliee

Master of Educational Sciences, Curriculum Planning, Payam Noor University, Campus Branch

Abstract :

Thinking is a skill, the act through which intelligence affects experience. Intelligence is an ability and thinking is a skill. Nowadays, in education systems, much attention is paid to developing thinking skills and students are taught how to live by using their thoughts. Critical thinking skills allow students to understand and address a situation based on all available facts and information. The present research was conducted with the aim of investigating the improvement of critical thinking skills in students and using a descriptive-analytical method. The findings of the research show that it is necessary to develop thinking in students because thinking is the basis of perception and learning and the understanding of everything depends on it and the progress of humans in scientific, literary, artistic and moral and spiritual fields as a result Thinking arises. Having important features such as critical thinking in students makes their continuous learning and personal improvement never stop.

Key words: Critical thinking, thinking development model, students
